

Yargıtay'ın Bir Kararı Üzerine: İstanbul Ekümenik Patrikhanesi ve Ekümeniklik

BASKIN ORAN

13.06.2007 tarihinde Yargıtay 4. Ceza Dairesi, Fatih 3. Asliye Ceza Mahkemesi'nin 20.12.2004'te verdiği bir kararı (Esas no. 2003/380; Karar no. 2004/1142; Cumhuriyet Savcılığı Esas no. 2003/2561) onayladı (Esas no. 2005/10694, Karar no. 2007/5603, Tebliğname no. 4/2005-80106). Olay kısaca şudur:

Bulgar cemaati ruhanîsi (papazı) Konstantin Kostoff ve yine Bulgar cemaatinden Bujidar Çipof'a göre, İstanbul Ekümenik Patrikhanesi (bundan sonra "Patrikhane" olarak kısaltılacaktır), Bulgar Kilisesi üzerinde ruhanî üstünlüğü olduğu gerekçesiyle baskı yapmaktadır. Sonuçta Patrikhane, Ortodoks ilahiyatı gereği İstanbul Ekümenik Patriği'nin (bundan sonra "Patrik" olarak kısaltılacaktır) adını ayinlerde anması gerekirken, bunu yapmayı durdurduğu gerekçesiyle Kostoff'un ruhanîlik niteliğini kaldırmış, durumu Bulgar Ortodoks Kilisesi Yönetim Kurulu'na bildirmiş, Kurul da Kostoff'un işine son vermiştir.

"Dinlerden birine ait ibadet ve ayinden başkalarını men etmek" nedeniyle açılan dava sonucunda davalı Patrik ve

metropolitler beraat etmiş, bunun üzerine savcı ile Kostoff ve Çipof adlı müdahiller temyize gitmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Yargıtay 4. Ceza Dairesi (bundan sonra Yargıtay olarak kısaltılacaktır) temyizi reddetmiş, beraatı onaylamıştır.

Bununla birlikte, bu onay sırasında Yargıtay davanın konusu olmadığı halde “ekümeniklik” kavramına girmiş ve bu konuda çok sayıda yanlış mütalaada bulunmuştur. Konumuz açısından, Yargıtay’ın bu kararı, davayı sonuçlandıran bölüm hariç, temel olarak iki başlık altında incelenebilir: Davanın özeti bölümü, Patrikhane’nin ekümenikliğini tartışan ve reddeden bölüm.

Davanın özeti bölümü

1) Dava, bir kamu davası olarak Savcılık tarafından açılmıştır. Burada kamu davasına yer yoktur.

Yargıtay kararı şöyle demektedir: “(...) Konstantin Kostoff’un ‘ruhanilik sıfatının kaldırılmasına karar alarak’ adı geçen din özgürlüğünü ihlal ettikleri iddiasıyla kamu davası açılmış bulunmaktadır.”

a) İlkeye göre, bir atamayı hangi makam yaparsa görevden alma yetkisi de ona aittir. Kostoff’a ruhanilik sıfatını veren Patrikhane’dir, kaldıranın da o olması doğaldır.

Adı geçene ruhanilik sıfatını vermek veya bu sıfatı kaldırmak laik Türkiye Cumhuriyeti’ni ilgilendiren bir husus olmaktan uzaktır. Burada söz konusu olan Diyanet İşleri Başkanlığı değildir; hakları uluslararası bir belge olan 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması’yla (bundan sonra Lozan olarak kısaltılacaktır) korunmakta olan gayrimüslim vatandaşların bir din kurumudur.

Dahası, Cumhuriyet Savcılığı’nın böyle bir yetkisi de yoktur. “Genel kamu düzeni ve genel ahlâk”a aykırı ve yasala-

rı ihlal eden bir durum olmadıkça, gayrimüslim bir ruhanînin kilisede görev yapması veya yapmaması için getirilen öneri hakkında Türkiye Cumhuriyeti'ni temsilen Cumhuriyet Savcılarının “kamu hukuku” adına dava açmaları bir yetki aşımıdır.

b) Kaldı ki, Patrikhane ile Bulgar Kilisesi arasında 1945 yılında yapılan anlaşma bu yetkiyi Patrikhane'ye vermektedir.¹

Bu yetki ve hiyerarşi, tarihsel sürekliliğin bir parçasıdır. Ortodoks Bulgarlar, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Millet Sistemi gereği “Rum Milleti”ne dahil oldukları için, bu Sistem'in kurulduğu 1454 yılından sonra Patrikhane'ye bağlı olmuşlardır. 1839 Tanzimat Fermanı “Osmanlı tebaası” kavramını getirerek Osmanlı İmparatorluğu dahilindeki herkesi hukuken eşitleyince Millet Sistemi en azından teorik olarak son bulmuş ve Balkanlarda Bulgar milliyetçiliğinin yükselmesine paralel olarak, İstanbul'daki Ortodoks Bulgarlar Patrikhane'den bağımsız kiliselerini “Eksarhlık” adı altında 1870'de İstanbul'da kurmuşlardır. Patrikhane'nin “ayrılıkçı” olarak dışladığı bu kurum, Osmanlı'nın ciddi bir yenilgiye uğradığı Balkan Savaşları'ndan sonra 1913'te Sofya'ya taşınmıştır.

1945'te uluslararası koşulların da zorlamasıyla Bulgar Eksarhı İstanbul'a gelmiş, Patrik'ten özür dilemiş ve iki Kilise kendi aralarında 19 Şubat 1945 tarihli bir anlaşma/protokol imzalamışlardır. Anlaşmanın e maddesine göre, Bulgar Kilisesi'nde görev alacak ruhaniler (başpapaz, papazlar ve diaconlar) tayin ve terfi için Patrikhane'ye bildirilecek, kendilerinin gerekli şartları haiz olduklarının anlaşılması üzerine Patrikhane'nin izin ve tasvibiyle göreve başlayabileceklerdir. Bu tarihten itibaren İstanbul Bulgar cemaatinin vaftiz, düğün, ölüm kâğıtları Patrikhane tarafından onaylanıp veril-

1 Bkz. Elçin Macar, “İstanbul Rumları”, *Toplumsal Tarih*, Eylül 2003, sayı 117, s. 94-97.

miş, din adamları da Patrikhane'nin onay ve takdisi sonucu görevlendirilmiştir.²

c) Böyle bir anlaşma olmasaydı dahi, Ortodoksluk kurallarına göre, Bulgar Kilisesi'nin kabulü durumunda Patrikhane'nin ekümeniklik yetkisi vardır. Bu konuya ilerde ayrıntısıyla dönülecektir.

d) Bu olayda, olsa olsa, müşteki ve müdahil Kostoff'un çalışma özgürlüğünün ihlalinden bahsedilebilirdi. Ama yukarıda belirtilen nedenlerle ondan bile bahsedilemez. Kostoff'un işine son veren Patrikhane değil, kendisinin işvereni olan Bulgar Kilisesi Vakfı Yönetim Kurulu'dur. Eğer bu Yönetim Kurulu, Patrikhane'nin ruhanî konularda ve ruhanîler (Ortodoks din adamları) üzerinde yetki sahibi olduğunu kabul etmeseydi adı geçen işine son vermezdi. Çünkü Türkiye'de Fener'in, Bulgar Kilisesi üzerinde ruhanî konular ve gelenekler dışında hiçbir yaptırım olanağı bulunmamaktadır.

e) Burada savcılık, adeta Türkiye'de herkesin din özgürlüğü icabı papaz olma hakkı bulunduğunu ve bunun kendi cemaatine karşı bile korunduğunu varsayıyor gibi davranmıştır. Kilise Vakfı Yönetim Kurulu, Türkiye'deki Bulgar Ortodoks cemaatinin iradesini bu konuda seslendirebilecek tek kurum olduğundan, ortada herhangi bir hak çatışması yoktur. Dava açılacaksa, bu Yönetim Kurulu'na karşı ve İş Mahkemesi'nde açılmalıydı.

f) Dahası, savcılık bu davayı açmakla Türkiye'deki Bulgar Ortodoks cemaatinin inanç özgürlüğünü ihlal etmiş ve Bulgar Kilisesi Vakfı Yönetim Kurulu'nun yetkisine müdahalede bulunmuştur.

---

2 Aslı Yunanca olan anlaşmanın TC Beyoğlu 1. Noteri'nde 23.09.1990 tarihinde 15226 numarayla onaylanmış Türkçeye çevirisi.

2) Yargıtay kararı, Patrikhane'nin Bulgar Kilisesi üzerinde yetkisi olmadığını söylemektedir ki, bu yanlıştır.

Karar şöyle demektedir: “Dosya içeriğinden, [sanıkların] diğer bir Ortodoks azınlık olan Bulgar kökenli Türk vatandaşlarının dinî ayin ve işlerini yürütmekte oldukları Bulgar Kilisesi üzerinde dinî ve hukuki açıdan hiçbir yetkileri bulunmadığı halde (...)”.

a) Patrikhane'ye bağlı davalı ruhanîlerin Bulgar Kilisesi üzerinde “hukuki” açıdan bir yetkisinin Türkiye Cumhuriyeti yasaları açısından bulunup bulunmaması diye bir husus eşyanın tabiatına aykırıdır. Türkiye laik bir ülkedir; yasaları, uhrevî değil dünyevi ilişkileri düzenler. Aksi halde, inanç ve vicdan özgürlüğünden bahsetmek de mümkün olmaz ve bu, aşağıda belirtilecek nedenlerle Türkiye'nin gayrimüslim vatandaşları açısından özellikle böyledir. Nitekim Yargıtay kararı eğer adı geçen ruhanînin görevine son vermeyi uygun görmüş olan Bulgar Kilisesi Vakfı Yönetim Kurulu'nun kararını yanlış bulmuş olsaydı, bu karar da Türkiye'deki Bulgar Ortodokslarının inanç özgürlüğünü ihlal anlamına gelecekti.

Kaldı ki:

i) Türkiye'de “azınlık” sayılan tek unsur olan gayrimüslimlerin³ hakları Türk yasalarında değil, Lozan'ın III. Kesimi'nde düzenlenmiştir ve bu uluslararası belgenin gayrimüslim hakları konusunda Türkiye Cumhuriyeti'ne getirdiği yükümlülükler arasında “(...) giderlerini kendileri ödemek üzere, her türlü (...) dinsel (...) kurumlar (...) kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dinsel ayinlerini serbestçe yapmak ko-

3 Bu noktada, Türkiye'de işin uzmanları tarafından bile yanlış bilinen bir hususa değinerek düzeltmek gerekir: Lozan'ın Kesim III'ünde azınlıklara verilen haklar herhangi bir azınlığa (Rum, Ermeni vs.) ismen ve tahdidi olarak getirilmemiştir; yalnızca “gayrimüslimler” terimi kullanılarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bütün gayrimüslimlere getirilmiştir.

nularında eşit hakka sahip ol”mak (md. 40) ve “(...) söz konusu azınlıkların (...) din kurumlarına her türlü kolaylıklar ve izinler” sağlamak da (md. 42/3) bulunmaktadır.

ii) Türkiye'nin kurucu antlaşması Lozan, aynen bir yasa gibi geçerlidir çünkü 340 sayılı yasayla iç mevzuata aktarılmıştır (*Düstur*, III. Tertip, c. 5, s. 5).

Dahası, Lozan yasalarımızın da üstündedir. Çünkü Anayasamızın “(...) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır” hükmünü getiren 90/5 maddesi gereği, temel hak ve özgürlüklerin başlıca kategorilerinden biri olan insan ve azınlık haklarını düzenleyen Lozan Kesim III, kendisiyle çatışabilecek iç mevzuat hükümlerinin üstünde bulunmaktadır.

b) Bu bağlamda, Patrikhane'nin Bulgar Kilisesi üzerinde “din” bir yetkisinin bulunup bulunmadığı, Türkiye’de laik kamu hukukunu ve dolayısıyla yargıyı ilgilendirecek bir husus değildir. Çünkü bu mesele genel olarak alındığında doğrudan doğruya ve yalnızca Ortodoks ilahiyatına (teolojisine) girer ve özel olarak alındığında da Türkiye’deki Ortodoks cemaatinin ruhanî alanına ilişkindir; dünyevilikle ve dolayısıyla laik yasalarla ve makamlarla ilişkisi yoktur.

Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortodoks ilahiyatına ve Ortodokslar arası din tartışmalarına karışmak gibi bir yetkisi veya yükümlülüğü bulunmamaktadır ve eşyanın tabiatı icabı olamaz da. Böyle bir müdahale, daha önce de belirtildiği gibi, ancak bu ilahiyatın âdet, hüküm ve uygulamalarının Türkiye’de laik yasaları ihlal etmesi ve kamu düzeni ile genel ahlâkı bozması durumlarında söz konusu olabilecektir. Söz konusu olayda böyle durumlar yoktur. Kaldı ki, Fatih 3. Asliye Ceza Mahkemesi 2004’te verdiği kararda, “İki kilise arasında yapılan anlaşmalar, Türk hukuk sistemine aykırı

olmamak ve din özgürlüğünü engellemek şartıyla uygulanabilir” denmektedir.

Diğer yandan, Patrikhane'nin Bulgar Kilisesi üzerinde “dinî” yetkisi en azından 451 Kalkedon Konsili'nden bu yana vardır (bkz. aşağıda dipnot 15).

Fener'in ekümenikliğini tartışan ve reddeden bölüm

Yargıtay kararı, davanın özetinden sonra, Patrikhane'nin ekümenik olmadığı üzerine tartışmaya girişmiştir. Yargıtay kararının bu bölümün davayla bir ilgisi bulunmamaktadır. Davanın konusu, Bulgar ruhanîsi ile Patrikhane ruhanîleri arasındaki bir ruhanî yetki anlaşmazlığıdır. Karar'ın bu bölümün, gereksiz olmasının yanı sıra, herhangi bir laik kişi veya kurum için herhangi bir bağlayıcılığı da bulunmamaktadır.

1) Yargıtay kararı, Patrikhane'nin Türkiye'de bir azınlık kilisesinden ibaret olduğunu söylemektedir. Karar şöyle demektedir: “Antlaşmanın sonuç metninde ve konvansiyonun eklerinde Fener Rum Patrikhanesi ismen dahi zikredilmeyip, sadece bir azınlığın kilisesi olarak belirtilmiştir. Bu nedenle statü olarak bir azınlık kilisesidir.”

Bu alıntının birinci cümlesinin içeriği yanlıştır ve dahası hüküm kendi içinde de çelişkilidir. Lozan'ın hiçbir yerinde Patrikhane'nin adının geçmediği ne kadar doğru ise, Patrikhane'nin bir “azınlık kilisesi” olarak anılmadığı da tabii ki o kadar doğrudur çünkü adı geçmeyen kurumun nitelenmesi de mümkün olamaz. Alıntının ikinci ve son cümlesinde belirtilen hüküm ise, birincideki yanlıştın ve kendi içindeki çelişkili durumun kaçınılmaz sonucu olmakla malul bir beyandır. Dahası, Türk hukuk sisteminde “azınlık kilisesi” diye bir kavram yoktur; aksi halde “mefhum-ı muhalif” icabı “çoğunluk kilisesi” diye bir kavram da olurdu.

Yargıtay kararının, bu yanlışı, [http://avrupa.marmara.edu/trweb/eci/mjes_pdef](http://avrupa.marmara.edu.tr/web/eci/mjes_pdef) internet adresinden indirdiği “Lozan Antlaşması ve Azınlık Hukuku Çerçevesinde Fener-Rum Patrikhanesinin Hukuki Konumu” adlı makaleden (Sibel Özel, *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, c. 14, no. 1, 2006, s. 49) olarak, aynen tekrarladığı anlaşılmaktadır.

Bu tekrarlama sırasında, belirtilen makalenin Lozan Kesim III’ün 35.-45. maddelerini kapsadığı biçiminde yaptığı yanlış da (doğrusu: 37.-45.’tir) aynen alınmıştır. Bu internette indirilme tarihinin kararın yazılış tarihiyle aynı gün (13.06.2007) olduğu görülmektedir. Ayrıca makaledeki bu maddi yanlışın Karar’da aynen tekrarı, karar yazarının en azından bu maddelerle doğrudan bir ünsiyetinin bulunmayabileceğini akla getirmektedir.

Alıntı, kesintisiz olarak şöyle devam etmektedir: “Antlaşma metninde Patrikhane’nin hukuki durumu ile ilgili hiçbir hükme yer verilmediğinden durumun Lozan müzakerelerinin görüşme kayıtlarının esas alınması suretiyle tamamen Türk iç hukukuna göre belirlenmesi gerekmektedir.”

a) Patrikhane’nin hukuki durumunun Lozan’da ele alınmaması temel iki nedenden kaynaklanmaktadır. Bir kere, Lozan görüşmelerinde Patrikhane’nin uluslararası hukuki durumu (ekümenikliği) hiç tartışılmamıştır. Tek tartışılan husus Patrikhane’nin İstanbul’da kalıp kalmayacağı ve kalacaksa hangi koşullarla kalacağı hususudur. Müttefikler Patrikhane’den söz ederken hep “Ekümenik Patrikhane/Patrik” terimini kullanmışlar, TBMM Hükümeti temsilcileri de bu terime hiçbir oturumda karşı çıkmamışlar ve bunu hiçbir oturumda mesele yapmamışlardır. Bunun yanı sıra TBMM Hükümeti Heyeti, bir gün öncesinin tutanaklarını (protokollerini) ertesi gün okuyup imzalarırken, bizzat kendi ifadelerinde “Ekümenik/Evrensel Patriklik” olarak yazılmış yer-

lere itiraz etmemiştir ve tutanakları öyle imzalayarak kesinleştirmiştir.⁴

İkincisi, bizatihi Patrikhane konusunun kendisi Lozan Konferansı'na bağımsız olarak hiç gelmemiştir. Yapılması öngörülen Türk-Rum nüfus mübadelesi görüşmeleri sırasında bir pazarlık unsuru biçiminde dolaylı olarak ve hiç beklemedik biçimde gelmiştir⁵. Şöyle ki: Azınlıklar Alt Komisyonu'nda azınlıklar ve dolayısıyla Patrikhane konusundaki bütün görüşmelerde TBMM Hükümeti'ni temsil eden Dr. Rıza Nur Bey (bundan sonra Rıza Nur) bu konuyu bu amaçla ve kimseye önceden haber vermeden ortaya attığını söylemektedir:

“Gerek ekalliyetler işinde, gerek ahali mübadelesinde mühim ve hayati noktalar var, muallâkta kaldı. Aylardan beri askıntıda duruyor. Bir türlü bizim arzumuzu kabul ettiremiyorum. Düşündüm, bir pazarlık payı lazım. Frenklerin zihniyetini okşamalı yani onlara bir yem göstermeli. O da pek kıymetli bir şey de olmalı ki ağızlarının suyu aksın, bunları yola getirebilsin. Bu da Patrik'i ve Patrikhaneyi İstanbul'dan kovmak. Kovmaktan feragat edince bu müspet

4 Örneğin Azınlıklar Alt Komisyonu Başkanı Montagna'nın tutanaklardaki ifadesi: “Türk Temsilci Heyeti görüşünden vazgeçmemiş ve Halife'nin dünya işlerine ilişkin yetkilerine son veren Türk Hükümetinin, Evrensel Patrikliği İstanbul'dan uzaklaştırmaya kesin olarak karar verdiğini söylemiştir”, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, çev. Seha L. Meray, Birinci Takım, c. I, Kitap I, 3. baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 341-342.

Bir diğer örnek Rıza Nur'un tutanaklardaki ifadesinden verilebilir: “Bu tasarıdaki birinci paragrafın metinde kalmasını istemekle, Yunan Temsilci Heyeti, Temsilci Heyetlerinin metinden çıkartılmasında görüş birliğine varmış oldukları, Evrensel Patrikliğinin ayrıcalıklarını, dolaylı bir yoldan metinde tutmaya çalışmaktadır”, *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler*, çev. Seha Meray, c. I, Kitap II, s. 241.

5 “Beklenmedik” sıfatının nedeni, Rıza Nur'un bu konuyu hiç kimseye söylemeden ortaya attığını söyleyen aşağıdaki ifadelerinin dışında, TBMM Hükümeti tarafından Lozan'a gitmek üzere görevlendirilen heyete hareket öncesi verildiği bilinen üç sayfa halinde on dört maddelik talimatta Patrikhane konusunun hiç bulunmadığı gerçeğidir. (Bkz. (der.) Bilal Şimşir, *Lozan telgrafları I, (1922-1923)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990, s. xiv).

veriş değil, menfi veriş olur. Tam münasip. Bütün Hıristiyanlık âlemini çalkalayacak bir şey. Sonra bunu almak için istediğim o muallâktaki şeyleri derhal verirler (...). Patrikhanenin tardı bize hükümetçe verilen talimatnamede yok. Akla gelmiş şey değil. Başka çarem de yok ama. Bu noktayı ben dallanmasın diye bizimkiler ve hiç kimseye söylemiyorum. Birgün Ya Allah! deyip Patrikhanenin İstanbul'dan tardını celsede resmen teklif ettim. (...) Tam manasıyla kıyamet koptu".⁶

Rıza Nur'a göre saf olabilmesi için Türkiye'de Türklerden başka unsur ve özellikle de gayrimüslim bırakılması gerekmektedir. Bunu sağlamanın yöntemi de, mübadele dışı olarak kalmasına izin verilecek gayrimüslimlerin vergi vererek askerlik yükümlülüğünden kurtulmalarını reddetmektir. Rıza Nur'a göre, kalacak olanları bu suretle "otuz yılda safra döker gibi dökmek" mümkündür çünkü bu azınlıklardan "gençler askerlik çağı gelince Yunanistan'a kaçacaklar"dır. Rıza Nur, sonra da istediği ödünleri alınca bu talepten vazgeçtiğini anlatmaktadır: "Bu hesabı yapıyorum. Bu sebeple bu nokta üzerinde tutundum durdum. Asla sarsılmadım. Beni yerimden sökemediler ve nihayet muvaffak oldum. Hakikaten sulhten sonraki beş yıllık pratik, askerlik çağına gelen Rum, Ermeni ve Yahudilerin ekseriyetle kaçtıklarını gösterdi. Bir asker kaçacağı da tabii ceza korkusuyla bir daha dönemiyor. Bin şükür... Bu muvaffakiyetimden pek memnunum (...) Sonra tarddan vazgeçtiğim vakit Frenkler de hatta bizimkiler de şaştılar."⁷

Diğer yandan baş delege İsmet Paşa zorunlu nüfus mübadelesine İstanbul Rumlarını da katmak istemekte, bu olmadığı takdirde bunların sayısını mümkün olduğu kadar azalt-

6 Dr. Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, c. III, İstanbul, Altındağ Yayınevi, 1967, s. 1075-1076.

7 Dr. Rıza Nur, a.g.e., s. 1049-1050 ve 1076.

ma hedefi gütmektedir.⁸ Bu hedef, İstanbul Rumları kalacaksa Patrikhane gider, Patrikhane kalacaksa İstanbul Rumları gider, biçiminde özetlenebilecek⁹ bir taktikle gerçekleştirilmek istenmiştir. Yalnız müttefik heyetlerinin değil, bir bütün olarak Batı dünyasının etkilenmesi üzerine bu talep Ankara'nın elinde güçlü bir pazarlık unsuru haline gelmiş ve büyük çalkantıya yol açmıştır.

Bu dolaylı konu şöyle bağlanmıştır: Daha önce TBMM Hükümeti temsilcilerinin Patrikhane'nin zararlı siyasal faaliyetlerde bulunduğunu defalarca beyan etmeleri üzerine, 10 Ocak 1923 günlü oturumda Konferans Başkanı Lord Curzon kalkmış ve "Müttefik Temsilci Heyetleri adına" yaptığı konuşmada, "Patriklik kurumunun ileride siyasi niteliği ile yönetim alanındaki yetkilerinden yoksun bırakılması ve gene İstanbul'da kalmakla birlikte, salt bir din kurumu halini alması gerekeceğini, Müttefik Devletlerin kabul ettiklerini bildir"miştir.¹⁰

Aynı yönde konuşan ve aralarında Yunanistan baş delegesi Venizelos da bulunan başka müttefik temsilcilerinden sonra, İsmet Paşa söz almıştır. Söyledikleri tutanakta şöyle geçmektedir: "Patriklik sorununa gelince, İsmet Paşa, Patrikliğin siyasi ya da yönetime ilişkin işlerle bundan böyle hiç uğraşmayacağı, yalnız salt din alanına giren işlerle yetineceği konusunda, Konferans önünde, Müttefik Temsilci Heyetlerinin ve Yunan Temsilci Heyetinin yapmış oldukları resmî konuşmaları ve verdikleri garantileri senet saymaktadır. Bay Venizelos'un birtakım görüşlerine cevap veren İsmet Paşa, azınlıkların hakları sorununun daha önce incelenmiş olan Antlaşmanın ilgili kesimindeki hükümlerle çözümlenmiş

8 Bu amaçla Ankara heyetinin İstanbul Rum azınlığı açısından ileri sürdüğü "kural dışı durumlar ve koşullar" için bkz. *Lozan Barış Konferansı*, a.g.e., c. I Kitap I, s. 337.

9 A.g.e., s. 325.

10 A.g.e., s. 325-326.

bulduğunu belirtti. Patrikliğin İstanbul'dan uzaklaştırılmasına gelince, bunu Türkler, İstanbul Rumlarının mübadele dışında bırakılması söz konusu olduğu sırada teklif etmişlerdi. İsmet Paşa, başkanlığını yaptığı Temsilci Heyetinin uzlaşıcı eğilimlerinin en büyük bir kanıtını ortaya koymak üzere, belirttiği şartlar içinde ve senet saymış bulunduğu garantilere dayanak, bu tekliften vazgeçmektedir.”

Bunun üzerine Lord Curzon söz almıştır: “(...) Lord Curzon, öne sürmüş olduğu telkinin Türk Temsilci Heyeti Başkanınca böyle bir anlayışla karşılanışını görmekle mutluluk duymaktadır. Türk Temsilci Heyetinin, Patriği İstanbul'dan çıkartma isteğinden vazgeçtiğini, Komisyon, şüphesiz pek büyük bir memnunlukla öğrenmiş bulunmaktadır.”¹¹

Görüldüğü gibi, varılan mutabakat sonucu Fener'in İstanbul'da kalması kararlaştırılmış, buna karşılık bu kurumun siyasi yetkilerden arındırılarak “salt bir din kurumu” yani yetkileri uhrevî alanla sınırlı bir kurum haline getirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu durum Lozan metnine yansıtılmamış, bu sözlü mutabakatın zaten bağlayıcı olan yazılı tutanağa geçirilmesiyle yetinilmiştir.

b) Patrikhane konusunun Lozan metninde zikredilmek yerine tutanaklara bırakılmış olmasının, bu konunun “tamamen Türk iç hukukuna göre” belirlenmesini gerektirdiği hükmüne gelince, öncelikle söylemek gerekir ki, bu durum, tarafları bağlayıcılık açısından herhangi bir sorun oluşturmaz. Çünkü devletler hukukunda bağlayıcılık açısından bir biçim ve isim farkı gözetilmemektedir. Resmî belgenin adı ne olursa olsun (antlaşma/*treaty*, sözleşme/*convention*, anlaşma/*agreement*, protokol/*protocole*, tutanak/*minutes*/*proces-verbal*, bildirge/*declaration* vb.) ileri süren tarafın iradesini yansıttığı oranda bağlayıcıdır. Zaten tutanakların bağlayıcı olduğu Konferans sırasında bizzat İsmet Paşa tarafından

11 A.g.e., s. 332.

da şöyle dile getirilmiştir: “İsmet Paşa, protokollerin, VI. maddede sayılan devletlerin temsilci heyetleri Genel Sekreterlerince imza edilmesini teklif etti; ancak böyle bir şartla, her toplantı başında protokollerin okunmasından vazgeçilebilir. İsmet Paşa’nın kanısınca, bir protokol, resmî niteliği olan, bir diplomasi belgesidir; böyle olunca da, Müttefik Devletlerin temsilcisi olan Genel Sekreterce imzalandığı gibi, Türk Temsilci Heyeti’nin de imzasını taşımak gerekir.”¹²

Burada, yine devletler hukukunda sık görüldüğü gibi, “tutanak” kavramı, her gün müzakerelere başlarken zaman kazanmak bağlamında, İsmet Paşa tarafından “protokol” adıyla anılmıştır. Bu nedenle, “(...) antlaşma metninde hiçbir hükme yer verilmediği (...)” gerekçesiyle, “Patrikhane’nin hukuki durumu[nun] (...) tamamen Türk iç hukukuna göre belirlenmesi gerekmektedir” hükmünün herhangi bir hukuksal dayanağı yoktur.

c) Dahası, Patrikhane’nin statüsünün Türk iç hukukuna göre belirlenmesi mümkün değildir, çünkü Patrikhane Türk iç hukukunda “namevcut”tur. Daha doğrusu, Patrikhane Türk iç hukukunda “ne yaşar ne yaşamaz” durumdadır.

i) Patrikhane Türk hukukuna göre ne dinî bir derneklerdir, ne bir dinî vakıftır, ne de bir din kurumudur. Hiçbir şey değildir. Tüzel kişiliği dahi olmadığı içindir ki Bulgar Kilisesi ruhanîsi Kostoff ve cemaat üyesi Çipof, Patrikhane’yi değil Patriği ve Sinod üyesi kimi metropolitleri şikâyet etmiş, Cumhuriyet Savcıları da Patrikhane’yi değil o ruhanîleri mahkemeye vermiştir.

ii) Patrikhane’nin Türk iç hukukundaki bütün “statü”sü, bir İstanbul Valiliği “tezkeresi”nden ibarettir:

“İstanbul Valiliği
Protokol no: 1092

---

12 A.g.e., s. 10.

İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi Kutsal Meclis'ine, Türkiye dahilinde gerçekleştirilecek dinî ve ruhanî seçimlerde, katılacak adayların Türkiye vatandaşı ve seçim sırasında Türkiye dahilinde görevli olmaları gerekmektedir. Bu şartlar seçilecek kişi için de geçerlidir.

6 Aralık 1923 / 339

İstanbul Valisi adına yardımcısı Fahreddin.”¹³

Bu kısa tezkerenin, Anayasamızın 90/5 maddesi gereği yasalardan bile üstün olan Lozan Kesim III hükümleri karşısındaki değeri apayrı bir tartışma konusudur.

iii) Türk hukukunda statüsü bulunmayan böylesine önemli bir kurumun, nasıl “Türk kurumu” olduğu meselesi incelenmeye değer bir husustur.

2) Yargıtay kararı bundan sonra ardı ardına üç yerde Patrikhane'nin yalnızca bir “azınlık kilisesi” olduğunu söylemek yoluyla “ekümenik” olmadığını belirtmektedir.

Karar'da kullanılan ifadeler şöyledir:

“Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından Rum kökenli Ortodoksların dinî işlerini (ayın, nikâh, boşanma, vaftiz...) yürütmek koşuluyla siyasi ve yönetsel bütün hak ve yetkilerden arındırılarak İstanbul'da kalmasına izin verilmiştir”,

“Bu durum çerçevesinde Patrikhane, Türkiye'deki Rum azınlığın bir kilisesi olarak sadece dinî yetkileri haiz bir kilise niteliğinde ve Antlaşmanın Azınlıkların Korunması başlıklı 35-45. maddeleri çerçevesinde mütalaa edilmesi gereken dinî bir kurumdur”,

“Patrikhane (...) Anayasamızın 2. maddesinde ‘demokra-

---

13 Bkz. Elçin Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 123-124'ten Vasilios Stavridis, *I İkumeniki Patriarhe 1860 - Simeron*, Selanik, Etereia Makedonikon Spudon, 1977, s. 488.

tik, laik ve sosyal bir hukuk devleti' olduğu açıklanan Türkiye Cumhuriyetinde 'sadece belli bir azınlığa mensup kişiler üzerinde dinî yetkileri haiz olan ve tüzel kişiliği bulunmayan dinî bir kurum'dur. Bu nedenden dolayı ki tamamen Türk hukukuna tabidir”.

a) Bu ifadelerde yazılı olanlardan, Fener'in "Türkiye'deki Rum azınlığın Türk hukukuna tâbi bir kilisesi" olduğu sonucuna nasıl varıldığını anlamak mümkün olamamıştır. Üstelik "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından Rum kökenli Ortodoksların" denerek Patrikhane'nin başka Ortodoks vatandaşların da (ör. Arap Ortodoks vb.) kilisesi olduğu reddedilmektedir. Burada Yargıtay, Bulgar Kilisesi'nin bile kabul ettiği bir dinî öndegelmeyi reddederek, kendini adeta bir "konsil" (büyük din uyuşmazlıkları çıktığında toplanan büyük dinsel kongre) yerine koymaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin laik kurumlarının başında gelen Yargıtay için bu kabul edilemez. Üstelik bu, Türkiye Cumhuriyeti'nin gayrimüslim vatandaşlarının inanç özgürlüğünün ihlalidir.

b) Bizzat TBMM Hükümeti temsilcisi Lozan görüşmeleri sırasında 16 Aralık 1922 tarihinde okuduğu yazılı bir bildiri de, din konularına hükümetinin karışmayacağını beyan etmiş ve bütün istediklerinin Fener'in dünya işleriyle uğraşmaması olduğunu vurgulamıştır:

"(...) Halifelikle Devletin birbirinden ayrılmasından (...) sonra, bu toplulukların başlarının salt ruhanî bir sıfat dışında hiçbir hak ve ayrıcalıktan yararlanamayacakları kendiliğinden anlaşılır. (...) din adamları sınıfıyla bunların başı olan kişiye, Hükümetin artık karışamayacağı salt din konularıyla uğraşmak kalacaktır. Bunun gibi Hükümetin, söz konusu din adamları sınıfının alabileceği kararlara karışması da artık söz konusu olmayacaktır. Din özgürlüğü İngiltere, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri vb. gibi öteki ülkelerde

olduğu üzere, Türkiye’de, çeşitli dinlere bağlı olanlara, dinsel isteklerine serbestçe gelişme olanağı sağlayacaktır; yani rejim, böylece, din adamları sınıfını salt din alanında kalmaya zorlayarak, dine yeni bir atılım verecektir. Şimdiye kadar siyasal bir organ olan Patrikliğin Türkiye dışına çıkartılması gerekir; çünkü Patrikliğin ve ona organik olarak bağlı kurumların siyasal ayrıcalıklarına son verilmesiyle ortaya çıkacak yeni duruma uymasına, Patrikliğin eski davranışları imkân vermeyecektir. Biraz önce belirtilen görüşlerden şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Din adamları sınıfının dünya işlerine ilişkin ayrıcalıklarının ortadan kaldırılması ve Patrikliğin Türkiye sınırı dışına çıkartılması, Türkiye için kaçınılmaz biri zorunluluk olduğu kadar, ilgili bulunan topluluk için de bir kurtuluş yoludur”.¹⁴

c) Yargıtay, Patrikhane’nin Türk hukukuna tâbi olduğunu söyleyerek, laik hukuk-Kilise hukuku ayrımını gözden kaçırmakta ve yine uhrevî alanda hüküm tesis etmektedir. Oysa Patrikhane’nin ekümenik statüsü laik hukukla tamamen ilgisizdir ve tamamen Kilise hukukundan kaynaklanmaktadır.¹⁵

14 *Lozan Barış Konferansı, a.g.e., c. I, Kitap I, s. 328-329.*

15 Patrikhane’nin ekümenik statüsü kilise hukuku tarafından, ilk kez, 381 yılında Konstantinopolis’te toplanmış olan İkinci Ekümenik Konsil tarafından verilmiş ve Konstantinopolis “İkinci Roma” diye anıldığı için bu kentin episkoposu Roma Episkoposu’nun (başepiskoposunun) hemen ardından gelen bir rütbeye kavuşturulmuştur. Bu durumda uhrevî öncelik sırası Roma, Konstantinopolis, Iskenderiye, Antakya, Kudüs biçiminde oluşmuştur. 451 yılında yine Konstantinopolis’te toplanmış olan Kalkedon [Kadıköy] Konsili, İstanbul’u Roma İmparatorluğu’nun doğu sınırları dışındaki alanlarda da yetki sahibi kılmıştır. Batı/Katolik/Roma ve Doğu/Ortodoks/Bizans kiliseleri arasındaki Büyük Ayrışma 1054’te vuku bulduğunda ise ikincisinin başı İstanbul olarak ilan edilmiştir. İlk başlarda “episkopos” ve “başepiskopos” olarak anılan Bizans Kilisesi’nin başı, Acacius döneminde (471-489) “Patrik” unvanını almış, II. İoannes döneminde (518-520) ise “Ekümenik Patrik” olarak anılmaya başlanmıştır. 13. yüzyıldan sonra adı artık “Yeni Roma, Konstantinopolis Başepiskoposu ve Ekümenik Patrik”tir (Vasil Th. Stavrides, “A Concise History of The Ecumenical Patriarchate”, *Greek Orthodox Theological Review, Academic Rese-*

d) Dolayısıyla, Yargıtay kararı, aynen Papa'nın aynı anda Roma Başepiskoposu oluşu gibi, Patriğin birbirinden ayrı iki niteliğinin bulunduğunu gözden kaçırmaktadır: İstanbul Başepiskoposu ve Ekümenik Patrik. Birinci nitelikten söz ediliyorsa Patrikhane'nin Türkiye Ortodoksları üzerinde söz sahibi olduğuna itiraz edilecek bir husus yoktur. Fakat konu Patrikhane'nin ekümenikliğinin tartışılması olduğuna göre, bu iki niteliğin tek bir kişide yani Patriğin kişiliğinde birleşen ayrı ayrı nitelikler olduğu ihmal edilmek suretiyle Yargıtay kararı malul kılınmıştır.

e) Lozan'da tartışılmayan ve dolayısıyla reddedilmeyen bir ekümeniklik niteliğini Yargıtay'ın hiçbir belgeye dayanmadan re'sen reddetmesi, dünyevi/laik bir kurum olarak Yargıtay'ın uhrevî/dinsel konularda (ve üstelik, daha önce de be-

---

arch Library, Bahar 2000, 45, s. 59-60). Patriğin bu niteliği, "Milletbaşı" unvanı verilerek ve imparatorlukta diğer gayrimüslim milletbaşlarına öndegeler kılınarak Osmanlı imparatorları tarafından da tanınacaktır.

Dünyada Ortodoks kiliseleri temel olarak "otosefal" ve "otonom" olarak ikiye ayrılır. Bunların her ikisi de kendi kendilerini yönetirler. Aralarındaki fark şudur ki, otosefal olan kilise ruhanî yöneticisini kendisi seçer, otonom olan kilise ise kendi seçtiği ruhanî yöneticisini başka bir Ortodoks kiliseye özellikle de Ekümenik Patrikhane'ye onaylatır. Aslında Patrikhane, otosefal Ortodoks kiliselerin ilkidir. Sonra Roma, Konstantinopolis/Yeni Roma, Iskenderiye, Antakya ve Kudüs patrikhaneleri hep otosefal olarak oluşmuşlardır. Kilise hukuku bakımından hepsi İstanbul'la eşittir ama onun öndegelen niteliğini tanırlar. Rus Patrikliği bu listeye farklı bir temelde dahil olmuş, 19. yüzyılda milliyetçiliğin ortaya çıkmasıyla birlikte Yunan Kilisesi yeni bir otosefallek ölçütü oluşturarak 1833'te İstanbul'dan bağımsızlığını ilan etmiş, onu diğer Balkan Kiliseleri takip etmiştir. Fener, bu kiliseler içinde otosefallerin dinî tören açısından "primus inter pares"i yani eşitler arasında birincisi, otonomların ise kutsama ve atama makamıdır ve otosefal kiliselerin ruhanî yetki alanı dışında kalan alanlarda kendine bağlı metropolitlikler açabilir. Bütün bunlar Patrikhane'nin Kilise hukuku tarafından tanınmış "ekümenik" sıfatından kaynaklanan durumlardır (Metropolitan Ioannis of Pergamon, "The Ecumenical Patriarchate and Its Relations with the Other Orthodox Churches", *The Orthodox Church in a Changing World*, ed. Pachalis M. Kitromilides ve Thanos Veremis, Athens, Hellenic Foundation for European and Foreign Policy, Center for Asia Minor Studies, 1998, s. 156-157). Papa ve dünyadaki devletler de Patrikhane'nin ekümenik sıfatını tanıyarak İstanbul Patriğine protokolde buna göre yer vermekte, Türkiye bunların içinde bir istisna oluşturmaktadır.

lirtildiği gibi, Ortodoks ilahiyatı konusunda) hüküm vermesi anlamına gelmektedir.

3) Yargıtay kararı, daha önce Yargıtay Genel Kurulu'nun ve ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin içine düştüğü çok vahim bir hatayı sürdürmektedir.

Söz konusu ifade şöyledir: “Egemen bir devletin kendi topraklarında yaşayan azınlıklara kendi vatandaşlarından farklı bir hukuk uygulayarak çoğunluğa dahi tanımadığı bir takım ayrıcalıkları onlara tanımak suretiyle özel bir statü vermesi, Anayasanın 10. maddesinde gösterilen eşitlik ilkesine açıkça aykırılık oluşturacağından kabul edilemez. Bu nedenle Patrikhanenin ekümenik olduğu iddiasının yasal bir dayanağı bulunmamaktadır.”

a) “...kendi topraklarında yaşayan azınlıklara kendi vatandaşlarından farklı bir hukuk uygulayarak...” ifadesi bilimsel olarak fevkalade yanlıştır. Çünkü azınlık olmak için zaten vatandaş olmak lazımdır. “Vatandaş” olmak, azınlık olmanın beş ögesinden biridir.¹⁶ Hukukta bunun karşısı olan kategori, “yabancı”dır.

Bu temel hukuksal gerçeğe rağmen, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 06.07.1971 tarihinde oybirliğiyle aldığı 3339 E,

16 Bu beş öge, BM İnsan Hakları Komitesi'nin “Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komitesi (bu organın adı 1999'da “İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Alt Komisyonu” olmuştur) özel raportörü Capotorti'nin 1966'da yapılmış BM Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (Türkiye tarafından çekince koyularak imzalanmış ve onaylanmıştır) azınlıkların korunmasına ilişkin 27. maddesi bağlamında hazırladığı incelemede yaptığı ve bütün dünyaca kabul edilen azınlık tanımdan kaynaklanmaktadır: “Başat olmayan bir durumda olup, bir devletin geri kalan nüfusundan sayısal olarak daha az olan, bu devletin uyruğu olan üyeleri etnik, dinsel ve dilsel nitelikler bakımından nüfusun geri kalan bölümünden farklılık gösteren ve açık olarak olmasa bile kendi kültürünü, geleneklerini ve dilini korumaya yönelik bir dayanışma duygusu taşıyan grup.” Bkz. Francesco Capotorti, *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, 1979, United Nations, E/CN.4/Sub.2/384/Rev.1, para.568. Ayrıca bkz. Baskın Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, güncelleştirilmiş ikinci basım, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1991, s. 41-42.

4399 K sayılı ilamın gerekçesinde şöyle demiştir: “Görülüyor ki, Türk olmayanların meydana getirdikleri tüzel kişiliklerin gayrimenkul iktisapları men edilmiştir.” Oysa anılan Daire’nin burada mal edinmeyeceğini söylediği tüzel kişilik, Ortodoks dininden Türk vatandaşları tarafından kurulmuş ve yönetilmekte olan Balıklı Rum Hastanesi Vakfı’dır; “yabancı” bir vakıf değildir.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu sadece üç yıl sonra yani 08.05.1974 tarihinde aynı yanlışlığı tekrarlamıştır: “Görülüyor ki Türk olmayanların meydana getirdikleri tüzel kişiliklerin taşınmaz mal edinmeleri yasaklanmıştır.” (1971/22-820 Esas, 1974/505 Karar).

Bundan bir yıl sonra Yargıtay 1. Hukuk Dairesi de aynı yolu tutmuştur (24.06.1975, no. 3648-6594 s. karar). Yani Yargıtay bu temel yanlışta ısrarlı gözükmektedir. Yargıtay, Türkiye’deki gayrimüslim vatandaşların vatandaş olduklarını, yani “yabancı” olmadıklarını bilmiyor olamaz. Bu durumda, bütün bu kararların alınmasına yol açan unsur, yargıçlarımızın hiç farkında olmadan “Millet-i Hâkime” yaklaşımıyla hareket etmesidir. Millet-i Hâkime, yukarıda davanın özeti bölümünde de sözü edilen ve 1454’te kurulmuş olan Millet Sistemi’nin egemeni durumunda olan Müslümanların toplu unvanıdır. Sistem’in diğer unsurunun adı ise Millet-i Mahkûme’dir ve gayrimüslimleri temsil eder. Millet Sistemi, yine yukarıda belirtildiği gibi, 1839’da son bulduğu halde Türkiye’de Müslümanların zihinlerinin “işletim sistemi” olarak egemenliğini günümüze kadar sürdürmüş ve gayrimüslimlerin “bir tür yabancı” sayılması sonucunu doğurmuştur. Nitekim Türkiye’de Müslüman olmayan vatandaştan bahse derken insanlar “Türk” demez; “Rum vatandaş, Ermeni vatandaş” vb. der. Bunun sebebi de bu insanların Müslüman olmamasıdır. Hiç farkında değilizdir ama ne kadar “laik” olursak olalım, kafamızdaki “Türk”ü “Müslüman” dan ba-

ğımsız olarak düşünememekteyiz. Diğer bir deyişle, Türkiye’de Müslüman olmayan kişi “Türk” addedilmez. Ama bütün bunlar bağımsız ve laik Türkiye mahkemeleri tarafından aynen tekrarlanınca düşündürücü olmaktadır.

b) “... çoğunluğa dahi tanımadığı ayrıcalıkları onlara tanımak” ifadesi, önce, bir bilgi eksikliğini yansıtmaktadır: Çünkü azınlık hakları tanıyan bir ülkede azınlığa daima çoğunluktan fazla hak tanınır.

Azınlık hakları terminolojisinde haklar ikiye ayrılır: Negatif haklar ve pozitif haklar. Negatif hak bütün vatandaşlara hatta o ülkede yaşayan herkese verilen haklardır (ör. seyahat, mülkiyet vb.). Pozitif hak ise doğuştan dezavantajlı olan azınlık bireylerini mümkün olduğunca eşit duruma getirmek için yalnızca onlara verilen “artı” haklardır (ör. kendi okulunu kurup orada kendi anadilini okutmak vb.). Bu haklar çoğunluğa mensup vatandaşlara verilmez.¹⁷ Bu nedenle, bu ifade yanlıştır ve yine, azınlık kavramını ikinci sınıf olarak aşağılayan ve çoğunluğu yücelten bir Millet-i Hâkime yaklaşımının sonucudur.

Aynı yaklaşımı yansıtan aynı hukuksal hata, Anayasa Mahkemesi’nin 1994 yılında DEP’i kapatma kararında da söz konusu olmuştur: “*Sınırsız hakları sınırlı haklara, ulusun kendisi olmayı azınlık olmaya dönüştürmenin anlamsız-*

17 Bu iki kavram konusunda bkz. Oscar I. Janowsky, *Nationalities and National Minorities*, New York, The MacMillan Company, 1945, s. 112-115; Albert Masnata, *Nationalités et Fédéralisme*, Lozan vd., Librairie Payot et Cie., 1933, s. 183; Pablo de Ascaraté, *La Société des Nations et la Protection des Minorités*, Genève, Centre européen de la Dotation Carnegie pour la paix internationale, 1969, s. 19-20; Capotorti, adı geçen eser, para. 99; Tennent Harrington Bagley, *General Principles and Problems in the International Protection of Minorities*, Genève, IUHEI, 1950, s. 41.

Diğer yandan, negatif ve pozitif hak ayrımının insan hakları terminolojisinde farklı anlam ifade etmesi kafaları karıştırmamalıdır. Bu terminolojide birincisi devletin bireye müdahale etmemesini ifade eder, ikincisi ise hakların gerçekleştirilmesi için devletin müdahale etmesi gerektiğini ifade eder. Bkz. Baskın Oran, *Türkiye İnsan Hakları Bilançosu, 2005 İzleme Raporu*, İstanbul, TESEV, 2006, s. 20 d.n.

lığı açıktır”. Burada da negatif-pozitif hak ayrımı dikkate alınmamış, üstelik çoğunluk 1. sınıf, azınlık ise 2. sınıf sayılmıştır.¹⁸

c) “... suretiyle özel bir statü vermesi” ifadesi de bilimsel açıdan yanlıştır. Birtakım ayrıcalıklar verildiği anda özel bir statü de verilmiş olunur ve azınlık haklarını tanıyan ülkelerde zaten azınlığın statüsü konusu da bundan ibarettir. Nitekim Yargıtay’ın “verilmesin” diye uyardığı bu özel statü, Türkiye’deki gayrimüslimlere 1923 yılında Lozan’ın Kesim III’teki 37.-44. maddelerle yani Türkiye’nin kurucu antlaşmasıyla zaten verilmiş durumdadır.

d) “...Anayasa’nın 10. maddesinde gösterilen eşitlik ilkesine açıkça aykırılık oluşturacağından kabul edilemez.”

Tam tersine, yukarıda da belirtildiği gibi, asıl eşitlik azınlığa pozitif haklar verilmesiyle sağlanır. Burada yine, azınlık hukukundaki negatif ve pozitif hak kavramlarını bilmemek veya dikkate almamak söz konusudur.

e) Yargıtay kararında, bu ifadenin hemen arkasından, “Bu nedenle Patrikhanenin ekümenik olduğu iddiasının yasal bir dayanağı bulunmamaktadır” diye bir sonuca varılmasının mantığı ise anlaşılammıştır.

4) Yargıtay kararı, nedenlerle sonuçları karıştırmaktadır:

Kullanılan ifade şudur:

“İstanbul Valiliğinin 6 Aralık 1923 tarih ve 1092 sayılı yazılarından da anlaşılacağı üzere Patrikhane’de dinî ve ruhanî seçimlere katılacak ve seçilecek kişilerin Türk vatandaşı olmaları ve seçim sırasında Türkiye’de görevli bulunmaları gerekmektedir. Bu husus da, Patrikhane’nin ekümenik sıfatının bulunmadığının açık bir göstergesidir”.

---

18 Baskın Oran, *Türkiye’de Azınlıklar - Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 96.

Burada da durumu anlamak zordur. Birinci cümle, ikincinin nedeni olarak takdim edilmiştir. Oysa aralarında böyle bir neden-sonuç ilişkisi yoktur. İstanbul Valiliği'nin tezkere-si, Patrikhane'deki seçimlerin nasıl yapılacağına ilişkin dün-yevi bir kural koymuştur. Ekümeniklik ise Ortodoks ilahiyatına göre Patrikhane'nin kimi dünya kiliseleri üzerindeki kimi dinî yetkiler sahibi olduğu anlamına gelen uhrevî bir kuraldır.

Diğer yandan, bu iki cümle birbirini dışlayan anlamlar da taşımamaktadır. Çünkü seçimler İstanbul Valiliği'nin koyduğu usule göre yapılabilir, çünkü burada Valilik karar verici bir dünyevi makamdır. Ama Patrikhane'nin ekümenik yetkileri vardır, çünkü burada karar verici (tekrar etmek gerekirse) en azından 451 yılından beri Ortodoks ilahiyatıdır. Türkiye Cumhuriyeti makamlarının Ortodoks ilahiyatına karışması abes bir kavramdır.

5) Yargıtay kararı, hiç yeri yokken, Patrikhane'yi cezalandırma tehdidini ileri sürmektedir:

“Patrik ve Patrikhane görevlilerinin sıfat ve faaliyetlerine ilişkin olarak Türk yasalarına tabi oldukları ve yapmış oldukları faaliyetlerin Türk yasalarına göre suç teşkil etmesi halinde Türk Ceza Yasalarına göre cezalandırılacakları tartışmasızdır”.

Bu ifade “testiyi kırmadan dövmek” anlamına geldiği gibi, bir “malumu ilam”dır. Çünkü her devlet kendi vatandaşlarını yasalara göre cezalandırma yetkisine sahiptir. Zaten, Devlet'in tanımı da budur.

Sonuç

1) Yargıtay'ın bu kararında Patrikhane'nin ekümenikliğini tartışması tamamen abesle iştigaldir, çünkü kendisi laik bir devletin laik bir organıdır. Ekümeniklik ise Ortodoks ilahi-

yatının uhrevî bir kuralıdır. Laik ülkelerde uhrevî ve dünyevi dünyalar birbirinden ayrılır ve laikliğin anlamı da zaten budur. Diğer yandan, Türkiye Cumhuriyeti'nin Patrikhane'nin ekümenikliğine karışması, örneğin İtalya'nın hilafet veya halife kavramlarına karışması kadar abestir. Daha önce de belirtildiği gibi, Papalık dahil Türkiye dışındaki bütün devletler Patrikhane'nin ekümenikliğini tanımaktadırlar ki, bu bakımdan ekümeniklik meselesinin Kıbrıs meselesine ters ve üzücü bir açıdan benzediği söylenebilir: KKTC'yi de Türkiye'den başka hiçbir devlet tanımamaktadır.

2) Eğer bu karışma durumu, Türkiye'de kimi milliyetçi/ulusalcı çevrelerin dile getirdiği gibi "Fener'in ikinci bir Vatikan" olacağı korkusundan kaynaklanıyorsa, bu da büyük bir bilgi eksikliği sonucudur. Çünkü Hıristiyan dünyasında Hıristiyan teolojisi icabı merkezi (ve dolayısıyla, merkezileşmiş) olan tek inanç, Katolik inancıdır. Ortodokslukta ve Protestanlıkta merkez ve merkezîyetçilik yoktur. Tersine, özellikle Moskova Patrikliği'nin Patrikhane ile ciddi rekabeti ve hatta uyuşmazlığı vardır. Yunanistan Kilisesi için de durum farklı değildir. Bu durumun Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası açısından düşünülmesinde büyük yarar bulunmaktadır.

3) Kararda belirtilen kanaatlerin, birtakım bilimsel bilgi eksikliklerinden olduğu kadar, Patrikhane'nin ekümenik olduğunu reddetmenin Türkiye Cumhuriyeti'ni güçlendireceği inancından da kaynaklanabileceği akla gelmektedir. Bir kere, Patrikhane'nin ekümenik olduğunu reddetmek Türkiye'yi güçlendirmek yerine ona zarar verici olabilir. Ekümenik yani dünya Ortodokslarının en azından merasim açısından üstün makamı olan, hatta dünyanın çeşitli yerlerindeki Ortodoks ruhanîlerini atayan bir Patrikhane'nin Türkiye'de bir Türk kurumu olarak bulunmasının zarar mı yoksa yarar mı getireceği iyi hesaplanmalıdır.

Fakat bu “hesap”tan ayrı olarak, çok daha önemli bir husus vardır: Yargı organlarının görevi “devleti korumak” değildir. Devleti, toplam ulusal nüfusun 700’de 1’ini oluşturan kendi gayrimüslim vatandaşlarına karşı korumak ise, hiç değildir. Yargının görevi, devletin diğer organlarına benzer biçimde, kendisine yasayla çizilen çerçeveler içinde kalarak bilimsel bulgulara göre objektif kararlar alarak adaleti yerine getirmektir. Bunun tersinin adı, siyaset biliminde “Yargıçlar Devleti”dir ve hem devleti hem de yasamayı yıpratır.

Nihayet bu ülkenin şimdiye kadar tanıdığı en “ulusalçı” hatta ırkçı kişilerden biri olduğu¹⁹ anıları okunduğu zaman görülebilecek olan Rıza Nur’un hatıratında geçen şu satırlar bu açıdan düşündürücü niteliktedir: “Meseleyi iyice düşündüm. Halbuki Patrikhane’nin İstanbul’dan gitmesi bizim zararımızdır. Çünkü bu yılan yuvası pençemiz altında durmalıdır. O vakit deliğinden çıkarmayız. Eğer kovarsak Aynoros’a yerleşir, istediği gibi zehrini saçar. İyi bir koz, fakat tehlikeli oyun. İyi idare etmek lâzım. İdare edip istediklerimizi alarak tardından vazgeçmeli. Bu onlara tarafımızdan verilmiş milyonlar yerine geçecek, keyflenecekler. Benim istediklerimi de bana sevine sevine verip müşküllerimi halledecekler. Ancak ya tardına razı olurlarsa... (...) Ben Patrik’i def için şiddetle hücum ediyordum ama bir taraftan da kabul ediverirler diye yüreğim hopluyordu.”²⁰

4) Mevcut davayla ilişkili olmayan bu tür mütalaalar ulusun birliğine de devletin onuruna da zarar verebilir:

19 Örneğin şu satırlar, kendisinin anılarının sonunda açıkladığı “Türkiye’nin Yeni Baştan İhyası ve Fırka Programı”ndandır: “Başvekâlete merbut ‘İrk Müdürlüğü’ teşkil edilecektir. Bu daire (...) mebus, vekil, hariciye memuru ve diğer memurların ırklarını tespit edecek, Türk olmayanları çıkaracak (...) Bu devlette hiçbir ecnebi unsuru yüksek tahsile kabul etmemelidir. Bunlar ilk tahsilden başka bir şey görmemeli (...) Bu mühim noktaya nitekim İngiltere ve Fransa müstemlekelerinde pek dikkat edip o milletlerin irfanına mani oluyorlar”.

20 Rıza Nur, a.g.e., s. 1075-1076.

a) Türkiye’de Müslüman dışında vatandaşlar da vardır ve bunların dışlanması ulusun birliğini zedeler. Üstelik dışlanan bir “Türk kurumu”dur.

b) Patrikhane’nin ruhanî yetkilerine müdahale Müslüman olmayan vatandaşların inanç özgürlüğünü ihlaldir ve buna yalnız Rum Ortodokslar değil özellikle Hatay civarında yaşayan Arap Ortodokslar ve İstanbul ile Mardin civarında yaşayan Süryani Ortodokslar da dahildir. Bu da Türkiye açısından uluslararası alanda bir “sınıf tenzili” durumu yaratır. Bugün artık devletlerin uluslararası prestiji azınlıklarına yaptıkları muameleyle ölçülmektedir ki, demokrasinin çağdaş tanımı da zaten bundan ibarettir.

5) “Bir Türk Kurumu” olarak görülen Patrikhane’yi sürekli bir yıpratma kampanyasının varlığı, durumu günümüzde daha da ciddileştirmektedir. Nitekim bu dava, Bulgar Kilisesi mensupları tarafından açılan ikinci davadır. Diğer yandan, birkaç yıldır devam eden, genel olarak gayrimüslim vatandaşları ve özel olarak da Patrikhane’yi yıpratma ve yıldırma kampanyalarının iyice yükselmiş olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir.

Ülkemizin Ortodoks vatandaşlarının yılda bir icra ettikleri Suya Haç Atma ayinlerine karadan ve denizden yapılan saldırılardan başlayarak, gayrimüslim gazetecilerin sokak ortasında ve din adamlarının çarşı içi pasajlarda işkenceyle öldürülmesine kadar varan vahşetin hukuki ayağı da, yine genel olarak gayrimüslim vatandaşlara ve özel olarak da Patrikhane’ye açılan (ve tümü sonuçta reddedilen) taciz davalarıdır.

Bu tacizlerin sonucusu yine Bulgar Kilisesi’nden olup yurtdışı adı geçen Bujidar Çipof tarafından Temmuz 2007’de devreye sokulmuş bulunmaktadır. Patrik aleyhine daha önce de iki dava açmış olan Çipof, bu mütalaamızda ayrıntısıyla incelediğimiz Yargıtay kararını dayanak alarak ekümeniklik konusunu tekrar gündeme getirmektedir. Çipof, Patriğin

12.07.2007'de İstanbul'da yapılan II. Uluslararası Ortodoks Gençliği Konferansı'ndaki "Patrikhanemiz 6. asırdan beri ekümeniktir. Bu, tarihî bir unvandır" biçimindeki ifadesinin TCK md. 219'da düzenlenen "Görev sırasında din hizmetlerini kötüye kullanma" suçu olduğunu iddia ederek savcılığa bir kere daha ihbarda bulunmuştur.

Bu türden şikâyetler tek kelimeyle "abesle iştigal"dir. Patrik değil ekümeniklik, Allahlık veya Peygamberlik iddiasında bile bulunsa bu laik yasalarımızda suç değildir. Sadece, örneğin kendisi böyle bir iddia vesilesiyle bir nümâyiş düzenlerse, hakkında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefetten soruşturma ve gerekirse kamu davası açılabilir.

Açıkça görülmektedir ki, Türkiye Cumhuriyeti hukuk mevzuatı bakımından bir yere varması olanaksız olan ve yalnızca Ortodoks cemaatleri arası ilahiyat ve menfaat sürtüşmesinden kaynaklanan bu tür şikâyet ve davalardan amaç, Patriğin savcılığa ifade vermek üzere bizzat getirilmesi ve Türkiye'deki sağcı kamuoyunun İstanbul Ekümenik Patrikhanesi aleyhine bu vesileyle bir kere daha tahrik edilerek karışıklık yaratılmasıdır.

Bu türden davaları bir de bu açıdan mütalaa etmek, günümüz açısından aydınlatıcı olacaktır.